

Anskuelsesundervisning og arbeidsskole

I moderne pedagogikk er der to slagord vi stadig får høre: anskuelsesundervisning og arbeidsskole. De fleste slike slagord og almindelige grunnsetninger kan alle og enhver godkjenne og gjøre til sine egne. Men allikevel kan der være stor forskjell mellom de resultater som kommer frem, ja det kan være direkte motsetninger selvom de samme ord blir brukt.

Det kommer nettopp ikke an på hvilke ord og betegnelser man bruker, men hvad som virkelig skjer, hvilke krefter som virker, – det kommer an på den meneskelige virkelighet.

Både Steinerskolen og de vanlige folkeskoler har "arbeidsboker". Anskuelsesundervisning finner vi hos begge. Og allikevel betyr det svært forskjellige ting. –

Anskuelsesundervisning og arbeidsskole har gått sin seiersgang i skolene i den nyeste tid. Restene av den gamle middelalderskole blev mer og mer feiet vekk. En vei tilbake finns ikke. Men hvorledes skal vi bruke det nye? Nutidens skoler arbeider i rastløs uro. Stadig kommer der nye eksperimenter, nye lærebøker, nye utgaver. De yngste brodre i en familie kan som regel ikke bruke de eldstes bøker. De er i mellomtiden blitt "foreldet". Pass på at dere får den nye utgave! – Hvilken latinsk grammatikk blev brukt på skolene i det 17. Århundre? Det var Donats grammatikk fra det 4. århundre. I 1300 år var denne lærebok god nok for den tids skole.

Nutidens skole har fulgt med inn i teknikkens ville jag. Og store resultater kan vi oppnå som var umulige og utenkelige for den gamle skole.

Men jo fortere vi suser avsted med glimrende "forbedringer", desto større blir faren for at "forbedringen" bare er fortere og fortere skritt inn i en blindgate, at vi styrter oss inn i en ensidighet som blir så stor at den blir en katastrofal avgrunn. –

La oss en gang besinne oss på den vei vi har gått. La oss en gang kaste et blick inn i den gamle skole. La oss se hvorledes det nye trenger seg frem med uimotståelig kraft. Men la oss heller ikke være redde for å se den avgrunn som faktisk åpner seg. Vi må gjøre vårt til at skolene kan få det liv de trenger. –

For å finne et eksempel på den gamle middelalderskole behøver vi ikke gå så langt tilbake i tiden. Ennu helt inn i det 17. århundre var Katedralskolen i Bergen helt preget av middelalderens liv. Det utfoldet seg riktignok ikke lenger i sin opprinnelige fylde. Forlengst var den tid ferdig som svarte til et slikt skoleliv. Men allikevel ser vi at det blir opprettholdt med seig konservatisme.

Klokkeren ringer i Domkirken hver morgen kl. 5. – Kl. 1/2 6 moter disciplene frem i kirkens kor og istemmer den eldgamle salme: "Te Deum laudamus". Fra 1/2 6 til 6 er der andakt, for det meste på latin. Derefter går disciplene til skolen like ved og undervisningen begynner. Den vanlige skoletid er: 6-7, 8-9 1/2, 12-2, 3=5, altså tilsammen 6 1/2 klokketimer. Vi regner da ikke med morgenandakten og heller ikke den daglige gudstjeneste i pausen mellom 2 og 3. – Men det er allikevel ikke rett å sammenligne antall timer med for eksempel våre skolars timetabell. Hele dagen var igrunnen skoleliv, like fra det første klokkeklemt fra Domkirkens tårn kl. 5 om morgenen til sengetid om aftenen. Utenfor den egentlige skoletid hadde elevene hjemmearbeid, men på den annen side var det ofte at det ikke blev boklig undervisning i skoletiden. For stott og stadig var der sangovelsler og korsang i kirken. Næsten hele onsdag og fredag formiddag gikk med "ad sacra peragenda" (til gudstjeneste). Dessuten måtte elevene være sangkor i begravelser og bryllupper.

Sang, særlig religios sang toner gjennom hele skoletiden. "Derved bliver de desmere muntre til deres ovriige Studeringer, mere stille og sagtmodige, ja bliver til Mænd, som er velskikkede til at omgaaes Folk."

Og selve skoletiden blev innledet med samme ritual dag efter dag.

Forst istemmer alle i kor en bonn som begynner med ordene: "veni sancte Spiritus ..." (Kom, o Helligånd, ...).

To peblinger faller på kne og svarer syngende: "Emitte Spiritum tuum, Domine, et creabuntur". (Utsend din ånd, Herre, og de vil bli skapt.)

Alle: "Et renovabis faciem terrae". (Og du vil fornye jordens åsyn.) En av elevene messer: "Exaudi, Domine, orationem nostram". (Hør, Herre, vår bonn.)

Alle: "Et clamor noster ad te veniat". (Og la vårt rop komme til deg.)

En av peblingene: "Domine Deus, coelistis pater, qui nos ad principium huius diei tua gratia pervenire fecisti, tua nos hodie salva virtute, ut hoc die ad nullum declinemus peccatum ...". (Herre Gud, himmelske Fader, som av din nåde har latt oss begynne denne dag, bevar oss idag ved din fortjeneste, så at vi på denne dag ikke henfaller til nogen synd.)

Alle: "Amen".

Mesterlektianeren: "Divinum auxilium maneat semper nobiscum, confortet studia nostra..".

(Den guddommelige hjelp være alltid med oss og styrke våre studier...)

Alle: "Amen".

Derefter morgenbonn etter Luthers katekisme og Fadervar på kne. Etter en særskilt skolesalme kunde så den boklige undervisning begynne. For de minste elevens skyld var man nødt til å blande inn litt norsk i undervisningen. Men etterat elevene hadde lært å lese, foregikk all undervisning på latin. Og for de overste klasser var det ved straff forbudt å tale annet enn latin innenfor skolens område.

Hvad lærte så elevene rent boklig? Lesning og skrivning fylte en stor del av tiden. Regning blev næsten ikke drevet. Håndarbeide og gymnastikk forekom ikke. Naturfag, såsom botanikk, zoologi, kjemi, fysikk fantes ikke, heller ikke geografi og historie, utenom det som trengtes til lesning av latinske og greske forfattere. For det var dette, særlig latinen, som var hovedfaget, – foruten religionsundervisningen som selvsagt gjennomtrengte alt. "Likesom undervisningen hver dag blev innledet med et religiøst ritual på latin, blev også hver skoledag avsluttet med et tilsvarende ritual.

Dag etter dag, uke etter uke levde elevene i denne strenge rytme. Onsdag og lordag eftermiddag fikk nok elevene som regel fri. Men ofte blev fritiden benyttet til ekstratimer. – Bare fire ganger om året fikk elevene månedsløv. – De religiøse høytider var ikke pauser, hvor man lå og drog seg i sengen eller gikk på tur. Da var der særlig meget å gjøre av kirketjeneste. – Andre ferier forekom praktisk talt ikke. I den varmeste tiden i slutten av juli og begynnelsen av august var det dog fri om eftermiddagen. Men da skolen begynte med en fullstendig sommerferie "udi Hundedagen", fikk den straks reprimande fra høyeste hold: "Det er aldeles ufornøden, og Disciplene saavel som deres Forældre have af saadan Hjemlov stor Skade." Og i kongebrevet av 1621 heter det: "Frier forbydes, efterdi saadant fast forhindrer Ungdommens Studeringer, hvorhos de selvtagne Frier formodes at være et Paafund af Lærerne for deres egen Skyld, ikke for Disciplenes." – Resultatet av dette var at mange utenbys elever ikke så sine foreldre eller sosken under hele skolegangen. Skolen fikk et isolert, klosteraktig preg. Elevene måtte være kledd sortaktig. Ved fester måtte de vise seg "togati" og i de høytidelige sorte kapper. –

Dette skolebillede er som sagt fra det 17. århundre. Men det virker allikevel helt middelaldersk. – Skolen er helt og holdent den lærde skole i kirkens skjod. Det er egentlig en helt begrenset standsskole. Der er naturligvis også adgang for andre, men det er først og fremst kirkens vordende menn som læres opp. Det kommer også til uttrykk i skoleelevens populære navn, peblinger, d. v. s. småprester. – Skolen bæres av den religiøse tradisjon, overleveringen av de hellige skrifter, og den lærde teologiske fortolkning, innhyllt i den utsiselerte latinske ordkunst og retorikk. – Hele undervisningen og oppdragelsen er på et vis en indre sjeledannelse, men uten kontakt med verden. Og det indre sjeleliv som utvikles, har heller ikke nogen opprinnelig fylde og original produktivitet. Det blev mer og mer uttorket, fordi det bare oppbevarte og overleverte fortiden.

Men barnene da? De friske, umiddelbare guttene? Foyet de seg selvsagt og fromt inn i denne form fra fortiden? La oss høre Holberg: "Hver Skolemester var da som en suveræn Konge. Disciplene levede under streng Ave. Deres sribede Rygge, deres Buler udi Panden og deres hovne Kinder gave tilkjende, at hver Skole var som et lacedæmonisk Gymnasium. Foreldrene, istedenfor at kjæle for deres Born, spurte dagligen efter om de fikk brav Hugg, hvilket de nidkjære Lærere gemenligen bejaede og til Bevis fremvisedes Disciplenes broderede Kroppe."

Den gamle middelalderskole hadde ingen muligheter til å fore barnene og ungdommen inn i livet, inn i den nyere tids liv som allerede var der i sin første begynnelse. Det nye våkne blikk som ikke bare ser tilbake i tiden, men som også ser omkring seg i rummet, hadde allerede gjort den ene oppdagelse etter den annen. Den store masse av den europeiske befolkning levde ennå et liv med preg av middelalder. Men de store, betydelige personligheter hadde forlengst sagt farvel til middelalderen.

Lord Francis Bacon (1561-1626) står som en av de ledende representanter for dette. Han vil feie vekk all den gamle tenkning og ordkunst som ikke henger umiddelbart sammen med sansningen, som ikke er en direkte fortsettelse av den ytre sansning. Det gjelder for ham å beherske verden omkring oss, og ikke å spinne oss inn i en isolert indre verden fjernet fra det vi har iaktatt med våre sanser.

Selvsagt var det bare de fremste personligheter, et fåtall av befolkningen som fulgte med i denne retningen. Men så kommer den mann som setter hele sin vilje inn for nu å skape den rette grobunn i befolkningens bredere lag for denne nye, våkne, sansebevisste innstilling. – Det er Amos Comenius (1592-1670). Han er ingen lærd mann som sitter bak nedrullede gardiner og finner ut fine filosofiske og pedagogiske ting. Hans liv har europeiske dimensioner. Han er født i Mähren. Men hans virksomhet utfolder seg både i Ungarn, Slovakiet, Polen, Tyskland, Holland, England og Sverige. Reiselivet var lite utviklet dengang. Og Comenius reiser heller ikke som turist eller eventyrer. Han griper overalt praktisk inn i skolelivet, enten direkte som lærer og skoleleder eller indirekte ved å impulsere andre. – Og dette skal ikke bli en lærd standsskole til utklekning av "peb-

linger" eller bundet til et annet bestemt yrke. Det er den almene folkeskole, den almenmenneskelige folkeskole uten hensyn til stand og yrke, eller som han selv sier på sin intense, uforbikommelige måte: "almengyldig kunst å lære alle alt". Som grunnlag for denne europeiske skolevirksomhet setter han inn de nye skolebøker. "Janua" oversettes til 15 europeiske språk, dessuten til arabisk, tyrkisk og persisk.

Men hvorledes er denne nye altomfattende almengyldige kunst? La oss høre Comenius selv:

"Uvidenhetsens lægemiddel er den undervisning som skal bibringes sinnerne på skolen, men slik at den er sann, fullkommen, klar og solid.

Sann blir den, når intet blir lært uten det som er nyttig for livet, forat man ikke etterpå skal kunne klage: "vi vet ikke det som er nødvendig, for vi har ikke lært det."

Fullkommen blir den: Når sinnet blir utformet til visdom, tungen til veltalenhet og hendene til flittig å utføre livets virksomheter. Dette vil da være som livets salt, nemlig viden, handling og tale.

Klar blir den og da også varig og solid, når alt som blir lært ikke er dunkelt og forvirret, men tydelig, vel adskilt og inndelt, når de sansbare ting blir stillet riktig frem for sansene for at man kan gripe dem med forstanden. "Jeg sier og gjentar med høy stemme, at alt dette siste er grunnlaget for alt annet: fordi vi hverken kan utføre eller uttale noget hvis vi ikke først riktig lærer å forstå det som skal gjøres eller sies. Men der er intet i forstanden som ikke først var i sansningen. Når nu sansene blir flittig øvet i å gripe tingenes forskjelligheter godt, da er det så meget som å legge grunnvollen til hele visdomslæren og den vise talekunst og til alle kloke livsgjæringer." –

Med stor kraft betoner Comenius sansene som grunnlag for all virksomhet. Sansningen må være undervisningens grunnvoll. Men det lar seg ikke gjøre å la elevene selv iaktta alt det de skal få vite noget om. Altså må man bruke bilder av tingene. Bildene må samles klart og oversiktlig og elevene får lære å holde rede på alle ialttagelsene (formidlet ved bilder) ved at de for hver ting lærer det tilsvarende navn, slik at de etterhvert ikke iakttar noget uten at de også kan si navnet på det, og slik at de ikke skal lære tomme ord hvor de ikke har det tilsvarende bilde. –

Og Comenius utgir sin lærebok "Orbis pictus", verden i bilder, og slik at hvert bilde er belagt med de rette navn, klart og tydelig ved nummerering.

La oss ta et par eksempler:

(Illustrasjon)

Og Comenius anbefaler boken på det beste: "Se her er et nytt hjelpemiddel for skolene! Avbildning (pictura) og benevning (nomenclatura) av alle de viktigste verdensting og livsgjæringer ... Avbildningene ... er beskrevet ... med slik fullkommenhet, at slett intet nødvendig og hovedsakelig er utelatt ...

Forovrig: elevenes første oppgaver skal være få, korte, enkle og uten omstendigheter: Derfor er denne billedskole bare fylt av de første antydninger av tingene, nemlig med hovedsakene og hovedordene som grunnpillarene for hele verden, hele sproget og all vår forståelse av tingene."

Hele undervisningen er på et vis rettet utad, med blikket mot verden, alle de forskjellige sansbare ting. Det gjelder nu om å iaktta mest mulig og samtidig holde rede på alt ved at man også lærer seg navnene."

Hva er det som her får utfolde seg av mennesket? Det er sanse-nerve-virksomhet, bilde og navn.

Og Comenius blir ikke stående bare ved selve denne nye anskuelsesundervisning. Han vet godt at det ikke kan fore til gode resultater, hvis ikke elevene settes i egen aktivitet, i arbeid med dette: "Man skal også tillate dem (barnene) å male med hånden etter bildene, når de har lyst til det; ja hvis de ikke har lyst, må man se å vekke denne lyst: for det første for at de derved venner seg til riktig å betrakte en ting og iaktta den skarpt; men også for å legge merke til delenes innbyrdes størrelsesforhold ved å sammenligne dem; endelig for å gjøre hånden øvet og flink, hvilket er godt for mange ting."

Anskuelsesundervisningen må legges an praktisk, som arbeidsøvelser. Den kan bare gjennomføres i forbindelse med arbeidsskoleprinsippet som vi her altså finner allerede hos Comenius. –

Men arbeidsskolen er her utelukkende en teknisk oppøvelse i å bli stadig flinkere til å vite bilder og navn og til å orientere seg sikkert og fort med nye bilder og navn. "Hånden skal nok bli dyktig og flink, nemlig til å foye seg inn i det som hodet vet av bilder og navn, pictura og nomenclatura.

Sammenligner vi nu denne undervisning med den middelalderiske vi først skildret, merker vi straks at det er som å våkne av en drommetilstand. – I den middelalderiske skole vugges disciplene inn i den rituelle rytme – verden utenfor dem eksisterer likesom ikke for dem. I Comenius-skolen våkner vi skarpt og brått. Vi får øye på bordet og stolene, gulvet og taket. Vi kommer til klar, våken bevissthet om sanseverdenen omkring oss. – Det er klart at der her ikke finns nogen vei tilbake. Det vilde bety den fullstendigste fallitt. "Med begeistring taler og virker Comenius for den våkne sansebevisste skole. Og han bruker så sterke uttrykk som "almengyldig kunst å lære alle alt".

Men la oss se litt nærmere på dette. Får vi virkelig tak i tingen når vi mestrer pictura og nomenclatura, san-

sebilde og benevning på denne måten? Blir vi ikke da stående ved det som viser seg på overflaten, ved det rent overfladiske, hvor meget vi enn vilde skjære, grave, pirke og rote? – La oss ta et eksempel hvor det er særlig lett å se. En maler står med penselen i hånden og er allerede i ferd med sitt maleri. Hva er det her det gjelder? En levende prosess, et menneske som maler, noget som bare til en viss grad kan sees i et ytre bilde. Vi ser at der er kommet nogen farve på lerretet, men maleriet er ikke ferdig. I spent forventning må vi rette oppmerksomheten mot det som ennå ikke kan sees i et ytre bilde. "I samme grad vi belegger dette sansbare, pictura, med den tilsvarende nomenclatura og slik klassifiserer det hele og de enkelte delene og tror at dette er alt eller hovedsaken, da har vi for det første utsjaltet det vesentlige som ikke kunde sees i et ytre bilde, og for det annet også mistet det rette forhold til det som faktisk kan sees i det ytre sansebilde, fordi vi har mistet sammenhengen. Holder vi oss bare til pictura og nomenclatura, mister vi maleriet og står igjen bare med lerret, pensel og farveklatter. "Dette viser seg nu tydelig hos Comenius.

Eller la oss ta et annet eksempel. Hvorledes skulde man ved hjelp av ytre sansebilde og klassifiserende benevning kunne begripe det som en begravelse er? Her er jo det som ikke kan sees i det ytre sansebilde nettopp det som i det hele tatt gir det ytre sansebilde en mening. Lurer derfor Comenius seg unna og sloyfer begravelsen? Nei, han har jo lovet å gi pictura og nomenclatura av alle de viktigste verdensting og livsgjeringer. – Men så blir resultatet i dette tilfelle følgende:

Den middelalderske undervisning hadde ikke denne klare, våkne bevissthet, som kan gjøre rede for det ytre sansebilde og de navner som horer til. – Men denne våkne sansebevissthet når ikke tilstrekkelig frem til den menneskelige virkelighet. I slike eksempler som "maleriet" og "begravelsen" kommer det særlig grotesk frem. Den klare bevissthet om det ytre sansebilde og den noyaktige benevning og klassifisering er i første instans en viss noytral våkenhet, en bevissthet som når frem til en viss avklart frihet. Men i samme grad denne avklarete bevissthet om det ytre sansebilde blir seg selv nok og innbilder seg at den har fått tak i menneskelig virkelighet, i samme grad blir denne ytre sansebevissthet noget umenneskelig, ja direkte kynisk, som regel uten at den selv vet om det. Alle de eksempler vi har vist hittil har et visst moment av dette umenneskelig-kyniske i seg. Men særlig krast kommer det frem i følgende eksempler.

Det er her som om Comenius i det underbevisste merker det kynisk-umenneskelige. Men han lofter det ikke frem i bevisstheten for å overvinne det. Han undertrykker det istedenfor ved å føye til en moraliserende setning: "vi setter ikke disse ord her for å spotte andre, men for å erkjenne saken."

Comenius levde i en urolig tid. Fra han var 26 år til han var 56 år gammel raste 30-årskrigen.

Det var ikke en tid hvor det var lett å arbeide med skoler. Comenius fikk ikke se så meget av store resultater. Men hans impuls virket videre. Fra og med den franske revolusjons tid kommer gjennombruddet for alvor. Skolene blir nu mer og mer revet los fra det standsbundne, klerikale, middelalderske. Etterhvert vokser den almene folkeskole frem i den retning Comenius arbeidet, med størst mulig vekt på det sanselig anskuelige og den klassifiserende benevning – "Orbis pictus" blir snart foreldet. Man finner nye og mer effektive midler i samme retning. Denne undervisningsmåte som Comenius er den første og største hovedrepresentant for, er ikke på langt nær gjennomført ennå. Levningene fra den gamle lærde skole viste seg å være meget seiglivet. Til tross for alle slags normalplanbestemmelser og pedagogiske festtaler fortsetter lærerne for det meste med det de er vant til fra før, og så er da våre skoler i dag ennå til en viss grad preget av virkelighetsfjernt ord-delirium, likrestene av den gamle skole. – Men dette blir stadig mer utsjaltet og undervisningen blir mer og mer konsentrert om – la oss si – Comenius-prinsippet: det ytre sansebilde (pictura) og den noyaktig klassifiserte benevning (nomenclatura), oppøvet og tilegnet ved elevenes egen virksomhet, ved "arbeidsskole".

Da Comenius satte sin impuls inn i verden, kunde han med rette spørre seg selv: "Er ikke denne middelalderske, lærde skole helt utilstrekkelig? Kan vi med ansvarsbevissthet gå med på å fore barnene inn i denne helt virkelighetsfjerne verden? Skal vi legge en tykk tåke av ord, ord og ord rundt barnene, så de ikke får se sanseverdenen omkring seg? Må vi ikke nettopp fore dem til våken anskuelse av det de kan iakttå omkring seg og lære dem å orientere seg klart og bevisst?" –

Comeniusimpulsen har virket. Selvom den ikke ennå er konsekvent gjennomført, må vi nu spørre oss selv: "Hvor forer dette hen? Er det tilstrekkelig å fore barnene til en våken, ytre sanseiakttagelse (pictura) og til en behendig orientering med benevning (nomenclatura)? Er det nok å stille barnene inn i en rent ytre sansevirkelighet? Er det nok å ove dem til en teknisk beherskelse av dette?"

De eksemplene vi har tatt fra Comenius gir allerede svaret: En konsekvent gjennomføring av bare dette prinsipp kan ikke fore barnene inn i en menneskelig virkelighet, men vilde tvertimot holde dem borte fra den. – Comeniusimpulsen er en nødvendig historisk impuls som forer skoleundervisningen ut av middelalderlivet og frem til våken, klar sansebevissthet. Men blir denne impuls stående i seg selv, forer den direkte inn i umenneskelig kynisme. –

Og her hjelper ingen moralisering. Enhver moralisering som klistres utenpå undervisningen enten det nu

er strengt og hårdt eller mildt og kjærlighetsfullt – kan være svært tilfredsstillende og varmende for den voksne, men det har ingen veiende tyngde for barnet, så lenge den praktiske undervisning forøvrig drives i den ensidige retning som nettopp forer til det umenneskelige.

Derfor er en ny skoleimpuls nødvendig som kan fore selve skoleundervisningen videre fra den våkne, orienterte sansebevissthet til dypere og mer omfattende menneskelig virkelighet. Og det er i denne retning Rudolf Steinerskolen arbeider.

"Anskuelsesundervisning" og "arbeidsskole" kan ikke oppgis som noget foreldet. Det må fordypes og utvides slik at det ikke mer er begrenset til bare det ytre sansebilde med den behendige klassifisering, slik at også den virkelighet som ikke kan oppfattes med denne ensidige sanse-nervevirksomhet, kommer frem både i anskuelsen og i barnenes arbeide ellers.

Men er ikke dette en umulighet? Hvorledes er det mulig at det som ikke kan oppfattes i det ytre sansebilde, kan komme frem i anskuelsen, leve i arbeidet?

Problemet er forskjellig for hvert alderstrinn og for hvert eneste fagområde. Den nye skoleimpuls kan ikke klare seg med nogen få almene grunnsetninger. Et ubegrenset arbeidsfelt ligger her foran lærerne, og det meste er ennå ugiort.

La oss se hvorledes vi kan arbeide i denne retning i det tilfelle hvor det hos Comenius heter: "vedderen, 4, sauene, 5, med lammet, 6, bærer ull, Bukken, 7, samt gjeten, 8, og kiddet, 9, har ragg og skjegg. "

Når vi lærer sauene og gjeten å kjenne på denne måten med bilde og navn, klarer vi naturligvis å peke på det rette dyret når vi sier "sau", og vi har straks det rette navn parat når vi får øye på nr. 8. – Men vi står da nettopp overfor alt vi moter som i et museum med nummererte etiketter. Vi moter sauene og gjeten som om de var utstoppede dyr, og forsåvidt kunde vi gjerne la sauene få raggen og gjeten få ullen.

Men ullen er ikke bare ull. Den er som en liten del av hele sauens myke liv. Raggen er ikke bare ragg. Den er et stykke av gjetens stride natur. Hva enn sauene gjør, så er den myk og vikende i sitt vesen. Hva enn gjeten foretar seg, så er det ragget og stridt. "Utålmodig og fort eter den i seg gresstottene. Og det er ikke så noye om det er god fordoyelig fode. Det beske, harde, seige gir den seg like gjerne i kast med, fra tobakk til skosåler. Sta og trossig holder den seg der den har satt seg fast. Ustyrlig og pågående trenger den seg frem der den vil -straks parat til et nappetak med senket hode. I kåte sprett danser gjetekillingene omkring:

"Å hipp og hoppe,
og tipp og toppe
på denne dag.
Å nipp og nappe
og tripp og trappe
i slikt eit lag."

Der hvor gjeteflokken beiter, er der eitrende liv og uro.

Hvor anderledes beiter ikke sauene: "Sing, sier det oppe i heien, der gaar en blaa soie i berget med en klingende bjelde om halsen og ryster tonene ut i luften, hvor de summer som gyldne bier, og gnager i bakken og napper i græsset og blir rundere dag for dag. Og vidt om staar det ungsau og lam, staar det svartfjæs og spelsau og cheviot og beiter, de staar i klynge. Og gnager sig sagte op gjennom fjeldet, og langs de gronne volden i lynget, hvor smylen staar med sin fine silke og lokker dem opover skridt for skridt. " (Dette og det følgende citat om sauene er hentet fra "Stien" av Gabriel Scott.)

Og så legger de seg ned, stille og urorlig bortover leget i spredte klynger og luner hverandre, tett inn til hverandre, side mot side, ull mot ull: "Der laa de, dyrene hans, og hvilte, dosige, trette, men vel tilmode efter sommeren oppe i heien, og alle saa rorte de kjevne sine, alle laa og ortet og tygget og fuldragte dagens gjerning og malte fóret sit fint igjennem, inden de svelget det ned for godt. Det stod en sagte dur og fra hagen, en svak og hyggelig lyd i natten, som fylgte den med et lunt behag, den blandet sig med varmen fra dyrene til et stille, sovndyssende sorl."

Skal barnene få oppleve dette at sauene ikke bare er en rund tingest med ull på, men at den myke saueullen horer til denne myke, blote saueverden, da må nok læreren gi seg tid til å fordype seg i dette ytre og indre billede av den beitende og ortende saueflokk, og han må gi seg tid til å la dette indre, anskuelige billede vokse frem i barnenes eget indre.

Når barnene får leve seg inn i saueflokkens lune, myke ull ved at læreren i fortellingen forer dem anskuelig og konkret inn blant sauene, da vet de naturligvis også at sauene har ull og ikke ragg. Men det ytre bilde av

sauen og den tilsvarende benevning (pictura og nomenclatura) står ikke lenger tort og bart, livlost og koldt. Det ytre bilde er ikke lenger bare et ytre sansebilde. Barnets virksomhet er ikke lenger begrenset til ytre sansning og tilsvarende hjerneprosesser. Det ytre bilde fylles av en indre anskuelse som virker dypere og videre i barnets vesen, og som griper dypere og videre inn i verdens virkelighet.

Slik kan den ytre anskuelserundervisning utvides og fordypes til en indre anskuelserundervisning. Og denne kan bare trives og utvikles fruktbart i "arbeidsskole". Den indre anskuelse vokser og trives bare når barnene produktivt får arbeide videre med det indre billede, for eksempel. i maling, tegning, modellering, fortelling, skrivning, dramatisering.

Denne "arbeidsskole" får da også et helt annet preg enn den arbeidsskole som bare er bygget på den ytre anskuelse og benevning. Det blir ikke lenger bare en øvelse i å beherske bilde og navn eller å orientere seg intelligent i nye, ukjente situasjoner slik at man da også mestrer bilde og benevning. Når arbeidsskolen bygges på den utvidete og fordypete anskuelserundervisning, vekker den til virksomhet de krefter som langsomt lar barnet vokse og trives som menneske, som langsomt lar barnet vokse inn i samliv med verden. "Da står ikke elevene der med et blasert, kynisk blikk og kan alt på fingrene, like fra "sauen, 5, som bærer ull", til "den dode som blir lagt ned i graven, 6". Da foler barnene seg mer og mer i ett med verden, ikke utfra noget moralsk krav, at slik bor de forholde seg, men fordi de får oppleve stadig mer av hvorledes verden virkelig er. –

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1946/1

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond